

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/323600432>

اصلاح حکمرانی آب با تشکیل مجلس محلی آب

Conference Paper · March 2018

CITATIONS

0

READS

623

1 author:

Mahdi Zarghami

University of Tabriz

116 PUBLICATIONS 2,313 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Institute of Environment at the University of Tabriz [View project](#)

• Climate change assessment over Iran using PRECIS, a dynamical downscaling tool, 2007, Climate change lab., Climatological Research Institute [View project](#)

حرکت به سمت حکمرانی موفق آب با هم‌افزایی دانش جمعی:

ایده تشکیل مجلس محلی آب

مهدی ضرغامی، استاد دانشکده مهندسی عمران و پژوهشکده محیط زیست دانشگاه تبریز
پست الکترونیکی: mzarghami@tabrizu.ac.ir

خلاصه

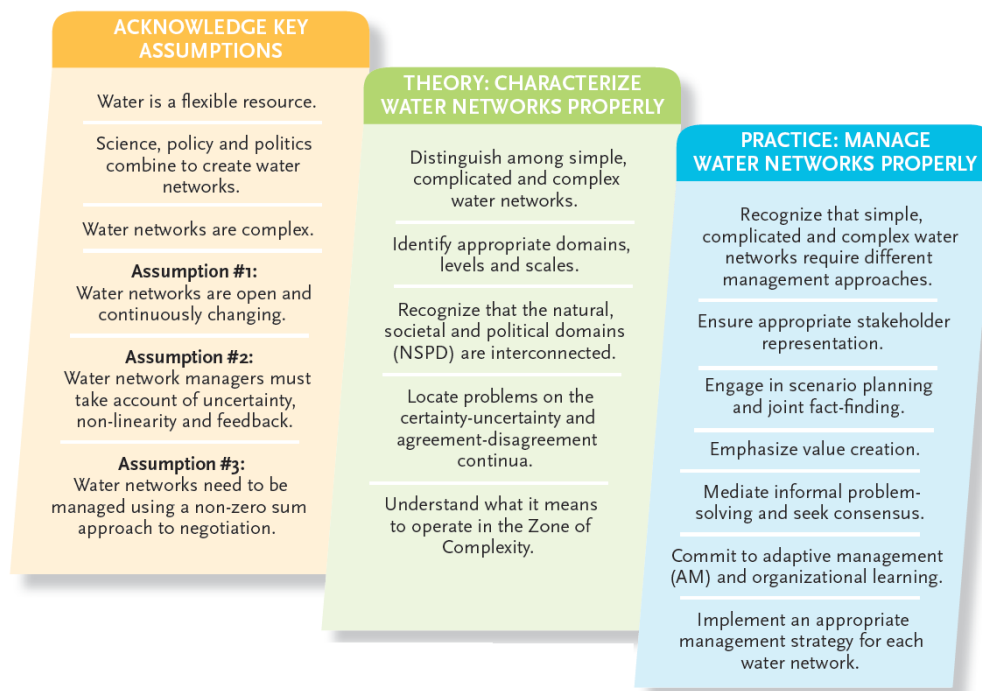
ادامه وضعیت بحرانی آب در کشور علاوه بر مخاطرات امنیتی، ضرر فراوانی به اقتصاد و سلامت مردم دارد. لذا برای حل این مسائل نیاز به تصمیم‌گیری‌های صلب و مورد اجماع است. هر چه قدر تصمیم‌گیری‌ها مالکانه، آمرانه، دیر یا یکجانبه باشد هزینه فرصت زیادی تحمیل خواهد کرد. در این ارایه ابتدا تجربه تاسیس اتاق گفت‌وگو آب آذربایجان تشریح می‌شود. سپس بر اساس تجربه موفق آن، یک سازوکار حقوقی-مدیریتی برای حل مسأله تصمیم‌گیری مشارکتی آب در کشور پیشنهاد خواهد شد. به طور مشخص نحوه تشکیل "مجلس محلی آب" برای حوضه‌های آبریز کشور تشریح می‌شود. این مجلس آب فراتر از شورای عالی آب، دولت یا شورای حفاظت آب بوده و در آن اعضای بیشتری از نمایندگان مردم بالخصوص از سازمانهای مردم‌نهاد وجود خواهند داشت. خود این نمایندگان برای ارایه پیشنهاد به این مجلس متکی به نظر اکثریت ذینفعان محلی خواهند بود.

کلید واژه: حکمرانی موفق، دیپلماسی آب، مجلس آب.

۱- مقدمه

امروزه در کنار بحران محیط زیست، کمبود مدیریت بهینه آن نیز دغدغه دیگری می‌باشد. در شرایطی که افزایش جمعیت، تحولات اجتماعی-اقتصادی و تغییرات آب و هوایی به یکی از دغدغه‌های جوامع کنونی تبدیل شده است، لزوم ارایه راهکارهای نو و مورد قبول ذینفعان محیط زیست کاملاً محسوس است. مدیریت موثر منابع محیط زیست تلاش دارد تا ضمن استفاده بهینه از منابع توسعه پایدار را فراهم می‌سازد. در عین حال وصول به این هدف نیازمند نوعی وحدت نظر بین ذینفعان است و در غیر این صورت اجماع نظری بر روی تصمیمها صورت نگرفته و در نتیجه هزینه فرصت و نابسامانی زیادی در مدیریت آب ایجاد خواهد کرد.

در این راستا و در زمینه آب یک شبکه جهانی از متخصصین تحت عنوان "برنامه دیپلماسی آب"^۱ با کمک دانشگاه تافتز^۲، دانشگاه امی آی تی^۳ و برنامه مباحثه هاروارد^۴ شکل گرفته و افراد متخصص از کشورهای مختلف به رشد و بالندگی آن کمک می‌کنند. در این روش به کمک روشهای خلاقانه، مورد قبول، قابل اجرا و پایدار، مسایل منابع آبی مورد تضاد بررسی می‌گردد تا برگشت پذیری^۵ و قابلیت اطمینان^۶ بیشتری به بخش مدیریت آب کشور ارایه نماید. همچنین این برنامه یک دانشنامه برای مسایل مناقشات آبهای مشترک و چگونگی حل مساله از دید دیپلماسی آب را توسعه داده که در سائیتی قابل دسترس است.^۷ اصول مدیریت آب در این دیدگاه در شکل ۱ نمایش داده می‌شود:

نمودار ۱- یک چارچوب فکری مطرح برای دیپلماسی آب [۱]

مجموعه مدیریت آب کشور ایران نیز از توجه به حل موثر اختلافات آبی مستثنی نبوده و نیاز به برنامه‌ریزی راهبردهای موثر از یکسو و تخفیف اختلافات بین ذینفعان از سوی دیگر، لزوم تدوین یک راهبرد برای کمک به بحث و تبادل نظر بین افراد تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر، خاصه در دو سطح سیاست‌گذاران داخلی و خارجی ضروری به نظر می‌رسد. لازم به ذکر است که بر اساس مطالعات و تجربیات مختلف تعریف دیپلماسی آب جامع بوده و فراتر از مهارت‌های دیپلماتیک در حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات شامل مذاکره، میانجیگری و مساعی جمیله می‌باشد [۲]. همچنین مطالعات قبلی صورت

¹ www.waterdiplomacy.org

² Tufts University

³ The Massachusetts Institute of Technology

⁴ Harvard Program of Negotiation

⁵ Resiliency

⁶ Reliability

⁷ http://aquapedia.waterdiplomacy.org

گرفته از جمله [۳] و ایده "صلح آبی" تبیین شده توسط گروه آینده پژوهشی راهبردی [۴] و عراقچی [۵] نشانگر آن است که آب می‌تواند به ابزاری برای صلح و همکاری بیند دول متخاصم باشد و به این وسیله اختلاف بین ملتها هم کم شود. همچنین در کتاب «نگاهی به دیپلماسی آب ایران» نیز تاکید شده که توسعه مشترک حوضه‌های آبی به شکل پایدار و مؤثر فقط با شرکت ذینفعان امکان‌پذیر است [۶].

۲- تجربه اتاق گفت‌وآب

با تکیه بر دیدگاه فوق و برای تمرین دیپلماسی آب، "اتاق گفت‌وآب آذربایجان" در شهر تبریز از سال ۱۳۹۴ تاسیس گردیده است. متخصصان حاضر در این اتاق به عنوان شخص حقیقی و در خارج از ساعت اداری (بدون ماموریت و یا پرداخت حق جلسه) شرکت می‌نمایند. هدف این جلسات که به صورت ماهانه و از روی انگیزه حرفه‌ای برگزار می‌گردد عبارت است از [۷]:

- ایجاد آشنایی و مودت بین خبرگان و همچنین بین نهادهای متولی/ذینفع آب (از دانشگاهها، دستگاههای دولتی و غیر دولتی)
- افزایش دانش از طریق هم‌افزایی خرد جمعی^۸
- سیاست‌سازی برای حل بحرانهای آب و محیط‌زیست
- ارایه طریق برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی جهت هدف‌دهی موضوعات رساله‌های آنها در راستای حل مسایل واقعی
- نگرش نو به مساله آب^۹
- گفت‌وآب‌سازی و تحمل انتقاد در زمینه مدیریت آب و محیط‌زیست

^۸ Fact finding discussions

^۹ Reframing on water issues

شکل ۲- جلسه اول اتاق گفت‌وگو آب ۱۰ بهمن ۱۳۹۴، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تبریز

شکل ۳- جلسه هجدهم اتاق گفت‌وگو آب ۲۴ مهر ۱۳۹۶ فرمانداری تبریز

در این راستا ۲۱ جلسه تا حال تشکیل شده (شکلهای ۲ و ۳) و در هر نشست تعدادی ایده مطرح و بحث شده است. افراد حاضر در این جلسات شامل اساتید دانشگاه، مدیران دولتی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، نمایندگان سازمانهای مردم‌نهاد، مدیران بنگاههای خصوصی و متخصصین مستقل هستند. در ذیل به تعدادی از ایده‌های مستخرج و منتخب (به صورت مختصر) در زمینه حکمرانی اشاره می‌شود در عین حال برای دسترسی به گزارش کامل جلسات، لیست افراد شرکت‌کننده و حامیان برنامه به وبسایت^{۱۰} و کانال اجتماعی این اتاق می‌توان مراجعه کرد:

- نگاه موسسات دولتی به تشکلهای مردم‌نهاد بدینانه است. این مساله با گفت‌وگو بین نهادهای بایستی حل شود.
- سوالات مهم در ایجاد معیشت جایگزین برای حل مساله بیکاری در حاشیه حوضه دریاچه ارومیه به صورت زیر هستند: کدام مشاغل؟ برای کدام گروه؟ به چه تعداد؟ چگونه؟ با چه توانی؟ چه زمانی؟ توسط چه کسی؟ همچنین معیارهای حاکم در انتخاب مشاغل سازگاری با منطقه، غیر وابسته یا کم وابسته به آب، سابقه در منطقه، قابلیت اجرا و دارای منافع اقتصادی می‌باشند.
- فقط ۵٪ کشاورزان منطقه دارای مدرک تحصیلی بالاتر از دیپلم هستند و از این افراد تحصیل کرده فقط ۴٪ آنها در زمینه کشاورزی تحصیل کرده‌اند! لذا "تغییر" و "اصلاح" در بخش کشاورزی منطقه بسیار سخت است.
- بخش عمده‌ای از محصول در مرحله برداشت اتلاف می‌شود که نیازمند آموزش و همچنین سرمایه‌گذاری است.
- در مساله معیشت جایگزین هر نهاد دولتی فقط به فکر حل مساله سازمان خود است و نه به فکر احیای دریاچه. لذا یک اتحاد و هماهنگی لازم است تا تنها یک نهاد با روستائیان روبرو شود.
- در حال حاضر در اکثر روستاها افراد ساکن از طبقه پیران یا زنان جوان هستند. در ایجاد مشاغل پایدار به این مساله بایستی توجه کرد.
- نهادهای دولتی متولی آب مانند آبفا خود مسوول اندازه‌گیری کمیت آب، کیفیت آب و آماره‌های مالی عرضه آب هستند. یعنی کسی که خود عرضه‌کننده است خود پایش هم می‌نماید. مطلب عجیب‌تر اینکه دسترسی به این داده‌ها بسیار سخت بوده و اغلب محرمانه هستند. لذا مشخص است که کیفیت و بهره‌وری پایین بوده و محل سوال خواهد بود.
- متولی تخصیص اولیه آب باید خارج از وزارت نیرو باشد در واقع بعد از تخصیص آب (مثلاً توسط سازمان محیط‌زیست) سپس وزارت نیرو نسبت به مدیریت بهینه آب تجدید پذیر (بعد از کسر نیاز اولیه محیط‌زیست) اقدام نماید.

با حمایت علمی اتاق همچنین جلساتی با شرکت دانشمندی از جهان اسلام اسفند ۱۳۹۴، نشست هم‌اندیشی آب زیرزمینی در کنفرانس ملی هیدرولیک شهریور ۱۳۹۶ و همایش با دانشگاه سازمان ملل در مدیریت بهینه پیوند آب، انرژی، غذا و پسماند در آبان ۱۳۹۶ نیز تشکیل گردیده است.

۳- ایده تشکیل مجلس محلی آب

¹⁰ <http://wdr.tabrizu.ac.ir/> , @wdrtabriz

یکی از مهمترین یافته‌های اتاق گفت‌وگو با متخصصان آب ایران آن است که حل مساله پیچیده آب و محیط‌زیست ایران در گرو وحدت و همدلی بین آحاد ملت می‌باشد. ملت در چالش‌های مشابه با وحدت مسایل پیچیده تری را پشت سر گذاشته شده است از جمله انقلاب اسلامی، فتح خرمشهر، کمک به زلزله زدگان (بم، آذربایجان و کرمانشاه)، مقابله با داعش و ... برای ایجاد این وحدت، نظرات و ترجیحات ذینفعان مختلف باید در تصمیم‌ها لحاظ شود. ولی نهادهای موجود در کشور در حال حاضر جوابگوی این نیاز نیستند. به عنوان یک نمونه شورای عالی آب تشکلی با اکثریت حضور قوه مجریه می‌باشد و نمایندگان مجلس یا اعضای حقیقی قدرت کافی برای تغییر تصمیم در آن ندارند. همچنین در اکثر جلسات عمده هدف کسب بودجه برای طرح‌های چالش برانگیز می‌باشد که در روند عادی تصویب نشده است. در سایر نهادهای فعلی موجود مانند شورای حوضه آبریز و شورای حفاظت از منابع آب استانی، عمده تصمیم‌گیری باز با نهاد دولت بالخصوص شرکتهای آب منطقه‌ای می‌باشد. این روش حکمرانی ادامه تصدی‌گری دولت بوده که روز به روز حجم اداری آن اضافه می‌گردد. چون مسایل آب بسیار پیچیده و مسائل آن به شدت محلی می‌باشد این نهادها چاره ساز نبوده بلکه به پیچیدگی می‌افزاید. همچنین عمده وقت مذاکرات به دفاع مامورین نهادها از نهاد موکل خود پرداخته می‌شود.

لذا نیاز به تشکل و نهادی وجود دارد که به سهم برابر از قوه مجریه، قوه مقننه، قوه قضائیه، سازمان‌های مردم‌نهاد، شوراهای محلی و متخصصین دانشگاهی برای یک حوضه آبریز تشکیل شود. وظیفه این نهاد که در این تحقیق "مجلس محلی آب" نامیده می‌شود تصمیم‌گیری برای طرح‌های احیا، تخصیص، ظرفیت‌سازی در حوضه آبریز می‌باشد. فرایند تصمیم‌گیری در این مجلس بر قاعده رای اکثریت بوده و لذا قبل رای‌گیری وقت مساوی برای مخالفین و موافقین طرحها ارایه می‌شود. در حین صحبتها مستند سازی لازم برای داوری آتی و نیاز به مراجعات رسانه‌ای صورت می‌گیرد. تصمیمها مورد استناد حقوقی بوده و تنها مرجع تصمیم‌گیری در مسایل خواهد بود. همچنین تمام نهادهای دیگر بالخصوص در مواجهه با روستا و بخش کشاورزی (که تعداد نهادهای درگیر در آن بسیار زیاد است) تنها تابع تصمیمات این نهاد خواهند بود. مزیت این نهاد تسریع در تصمیم‌گیریها به واسطه رای‌گیری، ایجاد وحدت به واسطه شنیده شدن ارزشها، شبکه‌سازی بین ذینفعان و در کل تدبیر بهتر امور می‌باشد. حسن دیگر این کار کاهش رویکرد آمرانه و نیز هزینه‌های اجتماعی دیوان سالاری دولت در مدیریت آب است. البته تشکیل این سازمان مستلزم مطالعات دقیق دیگری بوده که همکاری سایر محققین مرتبط را می‌طلبد.

تقدیر و تشکر

اتاق گفت‌وگو با آب مجموعه‌ای مردم‌نهاد و علمی است که در حدود ۲۰۰ نفر در تشکیل و همراهی آن همکاری داشته‌اند که از زحمات آنها تشکر می‌شود.

منابع

[1] Islam S. and Susskind L.E, (2013) Water Diplomacy: A Negotiated Approach to Managing Complex Water Networks, RFF Press Water Policy Series, New York.

[۲] پلینو، جک سی.، روی آلتون (۱۳۸۹)، فرهنگ روابط بین الملل، ترجمه حسن پستا، فرهنگ معاصر.

[3] Dolatyar, M. (1995) Water Diplomacy in the Middle East. The Middle Eastern Environment: Selected Papers of the Conference of the British Society for Middle Eastern Studies.

[4] SFG (2015) Blue Peace in the Middle East, Strategic Foresight Group.

[۵] عراقچی، سید عباس، (۱۳۹۵) دیپلماسی آب های فرامرزی و نظام بین الملل، انتشارات وزارت امور خارجه.

[۶] پاپلی یزدی، محمد حسین و فاطمه وثوقی، (۱۳۹۰)، نگاهی به دیپلماسی آب ایران هیدروژئوپلیتیک، شرکت مهندسی مشاور آمایش و توسعه شرق.

[۷] ماهنامه دانشگاه تبریز (۱۳۹۴)، نشست بین المللی دانشمندان مسلمان حوزه آب با محوریت دریاچه ارومیه، شماره ۸۹، ۱۲-۱۳.